

Het kloostergebouw bouwhistorisch bekeken

425 Jaar universiteit van Franeker

| Jacob Schiphof

Dit jaar is het 425 jaar geleden dat de universiteit van Franeker werd geopend. Het gebouw waarin de universiteit destijds werd ondergebracht, maakte deel uit van een Kruisherenklooster. Dat was toen al meer dan 100 jaar oud. In het kader van de opleiding Bouwhistorie en Restauratie aan de Hogeschool van Utrecht hebben Jacob Schiphof en Christiaan Velvis dit kloostergebouw bouwhistorisch onderzocht en beschreven.

Mogelijk zijn de resten van het kloostergebouw nog ouder. De Kruisheren hadden in 1468 een bestaand gebouw gekregen van Douwe Syarda. Hoewel er al in 1515 plannen zijn geweest om een universiteit in dit gebouw onder te brengen, duurde het nog tot 1585 voordat dit daadwerkelijk gebeurde. Het kloostergebouw was na de Reformatie in 1580 namelijk leeg komen te staan en bood een unieke kans op goede huisvesting voor het zich snel ontwikkelende hoger onderwijs in Friesland. In het kloostergebouw kwamen bibliotheek, senaatskamer en snijkamer. In het aangrenzende kerkje kwam de collegezaal. In de huidige situatie staat het kloostergebouw wat verstopt achter een modern bouwwerk uit de jaren tachtig van de twintigste eeuw. Toch valt het kloostergebouw op vanwege zijn imposante afmetingen en hoge zadeldakconstructie met daarop het karakteristieke klokkentorentje. Als je vanaf de Harlingerweg Franeker binnenkomt, zie je de met leien bedekte dakvlakken hoog boven de omringende bouwwerken uitsteken.

Rijksmonument

Het is niet vanzelfsprekend dat dit oude gebouw tot op heden bewaard is gebleven. De *Voorlopige Lijst Der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst* uit 1930 noemt het kloostergebouw niet als iets bijzonders. Er wordt alleen gesproken over 'eenige eenvoudige, om ene binnenplaats gelegen, in bak- en bergsteen opgetrokken gebouwen' en 'in de voormalige gehoorzaal muurstijlen, karbelen en gothische sleutelstukken'. De officiële status als Rijksmonument, met de bijbehorende bescherming, kreeg het gebouw pas halverwege de jaren zestig van de vorige eeuw. Het gebouw heeft zich steeds aangepast aan de eisen van de tijd waarin het zich bevond. De bouwkundige veranderingen die dat met zich meebracht, hebben hun sporen achtergelaten. Van verandering van klooster naar universiteit zijn niet veel sporen te vinden, maar daar kan een op handen zijnde restauratie verandering in brengen. Als besloten wordt de buitenmuren aan de westzijde te ontleisteren dan kan daar binnenkort een interessant bouwhistorisch muurarchief worden aangetroffen.

Prentbriefkaart Rijkskrankzinnigengesticht Franeker.

Een beschadigd sleutelstuk (balkdrager) met een peerkraal (dit is de ronde cilindervorm op het uiteinde van de balkdrager).

Rijkskrankzinnigengesticht

Aan het begin van de negentiende eeuw werd de universiteit een Rijksatheneum. Deze wijziging heeft vooral op papier veel informatie achtergelaten. Rond 1812 zijn er zeer belangrijke tekeningen gemaakt van de toenmalige situatie. Deze bevinden zich in Tresoar en hebben enorm veel secundaire bouwhistorische informatie opgeleverd. Mogelijk de grootste verandering die veel sporen heeft achtergelaten, vond plaats rond 1850 toen het kloostergebouw geschikt werd gemaakt voor de opvang van psychiatrische patiënten in het Rijkskrankzinnigengesticht. Bouwhistorisch is dit één van de boeiendste perioden geweest. Ook hiervan zijn aardig wat tekeningen in verschillende archieven aangetroffen. Voor het kloostergebouw betekende de verbouwing van 1850 een soort nieuwe start. Toen pas werden de bekende kloostergangen gerealiseerd, het schilderwerk werd vanaf het kale hout opnieuw aangebracht en de kozijnindeling in de gevels werd grotendeels veranderd.

Redding

Mogelijk is het gebruik als Rijkskrankzinnigengesticht de redding voor het gebouw geweest, of het feit dat de gemeente Franeker die eigenaar was van de gebouwen van het gesticht, de vinger op de knip hield. Ondanks de constante vernieuwingsdrang van het bestuur van het gesticht bleef het namelijk wel de oude gebouwen gebruiken – vermoedelijk vanwege geldgebrek. Uit de vele bronnen uit de tweede helft van de negentiende eeuw is bekend dat men niet heel blij was met de bestaande panden. Het tochtte er veel, er waren ernstige vochtproblemen waardoor veel houten vloeren waren verrot, er waren te veel gangen en de ‘behandelden’ ontsnapten er, zeker in het begin, regelmatig. Er kwamen in 1929 en 1940 nog behoorlijk ingrijpende wijzigingen en dit was vooral voor de rest van de toen nog aanwezige kloosterbebouwing funest. Naast het muurwerk van de academiekerk, zijn toen ook de laatste resten van de kloosterrondgang verdwenen.

Restauratie

Pas bij de laatste verbouwing rond 1982 beseften men dat er wat voor-

zichtiger met dit kloostergebouw diende te worden omgesprongen vanwege de geschiedenis die er aan kleefde. Toch zijn er ook toen, ondanks de monumentenstatus van het pand, nog historische onderdelen verdwenen of zwaar verminkt. Zo bleek tijdens het bouwhistorisch onderzoek dat één van de oudste binnenmuren nog zonder problemen werd opgevoerd en dat er ten behoeve van een verlaagde plafondconstructie middeleeuwse gotische elementen, die met peerkraalmotief waren versierd, werden beschadigd. Lange tijd is er dus minder goed met de oude gebouwen omgesprongen en dat blijkt ook wel uit het feit dat dit pand het enige nog bestaande restant van het Kruisherenklooster is. Gelukkig is het tij gekeerd en is er voor dit bijzondere gebouw nu wel aandacht. Binnenkort zal het gerestaureerd worden, waarmee één van de laatst overgebleven Friese kloosters weer iets van zijn oude glorie zal terug krijgen.

Wat: Lezing Jacob Schiphof

Waar: Tresoar

Wanneer: dinsdag 16 november om 20.00 uur